

Bogen afsluttes med en artikel af Harald Runblom om immigrationen til de skandinaviske lande efter 2. Verdenskrig. Hans artikel indeholder en række præcise oplysninger om indvandringen og dens karakter i forskellige perioder. I sin diskussion af indvandringens kulturelle konsekvenser når han imidlertid kun til at fremsætte nogle meget generelle betragtninger.

Bogen indeholder altså en samling interessante analyser af en række komplekse spørgsmål. De enkelte indlæg må betragtes som særdeles vægtige bidrag til forskningen inden for det område, de hver især omhandler. En del af artiklerne udmærker sig desuden ved af og til at betragte empirien i relation til forskellige etnicitets- og »nation building«-teorier.

I indledningsafsnittet erklærer redaktøren, at bogens undersøgelse af de etnisk-nationale relationer både vil bestå i at analysere »den specifikt nordiske model« og i at placere denne i en større kontekst, såvel teoretisk som empirisk. Denne hensigtserklæring synes imidlertid ikke helt at blive opfyldt. Mange af artiklerne behandler udviklingen med hensyn til en enkelt af de nordiske nationer eller etniske grupper, uden at der foretages ret megen komparation, hverken mellem de nordiske nationer indbyrdes eller mellem den nordiske region som helhed og andre regioner. Der findes heller ikke nogen afrundende artikel, hvor »den specifikt nordiske model« bliver holdt op mod andre »modeller« fra andre dele af verden.

Dette forhold ændrer imidlertid ikke ved, at der er tale om en række undersøgelser af meget høj kvalitet.

Lars Hovbakke Sørensen

Göran Malmstedt: *Helgdagsreduktionen. Övergången från ett medeltida till ett modernt år i Sverige 1500-*

1800. (Avhandlingar från Historiska institutionen i Göteborg nr. 8). (Historiska institutionen, 1994). 285 s.

Afhandlingens første del gennemgår kalenderen ved middelalderens slutning. Der var omtrent 100 helligdage pr. år (inkl. søndage). Deres fordeling var meget uregelmæssig; i visse perioder (f.eks. påske og jul) var der mange, i andre kun få. I modsætning til tidligere forskning mener forfatteren, at de fleste af disse helligdage virkelig var arbejdsfrie. Han bygger det på få eksempler fra den udenlandske sekundærlitteratur og på regnskaber fra ét svensk bjergværk fra årene 1533 og 1534.

Kirkeordningen fra 1571 afskaffede omtrent halvdelen af de middelalderlige helligdage. 32 helligdage, der kunne falde på en hverdag, blev opretholdt. I de næste årtier forsøgte kongerne Johan III og Karl IX at øge henholdsvis mindske antallet af helligdage, men for det meste af det 17. århundrede var det kirkeordningens bestemmelser, der gjaldt. Kirkeloven fra 1686 førte til, at aposteldagene blev reduceret til halve helligdage, hvor arbejde var tilladt efter gudstjenesten.

Der fandtes også en trend modsat »helligdagsreduktionen«. Som i andre lutherske lande blev der også i Sverige allerede i reformationstiden anordnet bededage for hele riget. Fra omkring 1620 var det som regel tre dage pr. år, efter 1675 endda fire. På bededagene var alt arbejde strengt forbudt, og manglende deltagelse i gudstjenesten blev straffet.

Efter mange diskussioner og mod bondestandens stemmer vedtog rigsdagen i 1741 at inddrage alle aposteldage, gangdage og tredjedagene i julen, påsken og pinsen samt Mariæ besøgelsesdag og skærtorsdag. Det førte til arbejdsnedlæggelse og oprør forskellige steder i landet. I 1743 blev den to år

gamle forordning ophævet, sandsynligvis på grund af den udbredte modstand.

Debatterne i rigsdagen fortsatte de næste årtier og endte ikke engang i 1772, da kun 10 helligdage blev bibeholdt. Alle andre helligdage flyttedes til en søndag, bortset fra bededagene, som nu fejredes på lørdage (fra 1807 dog på søndage).

Som allerede bogens titel viser, ser forfatteren den behandlede periode præget af en fortløbende reducering af helligdagens antal. Middelalderens farverige kalender, der sluttede sig tæt til naturåret, skulle være blevet erstattet af en nøgtern inddeling af tiden: lutter hverdage med et regelmæssigt islæt af søndage.

Desværre gengiver bogen næppe den efterreformatoriske udvikling korrekt, hverken i Sverige eller i andre lutherske lande. Nogle helligdage skiftede indhold, betydning eller navn. Allehelgensdag udviklede sig til en reformationsfest; langfredag blev genindført og fik tillagt stigende vægt, mens skærtorsdag blev afskaffet. Årstiderne blev markeret tydeligere: Kristi omskærelsesdag blev til nytårsdag, der tilkom gudstjenester på nytårsaften, der fandtes forårsfester for at bede om en god høst og takkefester for høsten om efteråret.

Selv om forfatteren ikke drager denne konklusion, ser det ud, som om omfanget af alvorligt helligholdt tid først nåede sit højdepunkt omkring 1700. Nok var antallet af de middelalderlige helligdage reduceret, men nye helligdage var kommet til, og den styrkede statsmagt kunne sammen med den bedre organiserede kirke gennemtvinge, at helligdage og søndage blev nøje overholdt. Tiden til forlystelser var blevet indskrænket.

Malmstedt benytter i hovedsagen følgende kilder: forordninger og love, rigslagsprotokoller og en excerptsamling angående Uppsala domkapitels proto-

kol. For kilder som visitatsbøger, Luthers skrifter og alt skrevet på latin stoler forfatteren på referaterne i sekundærlitteraturen. Han har åbenbart ikke anset det for nødvendigt at konsultere almanakker, postiller, samlinger af *exempla*, himmelbreve, kirkelige håndbøger, selvbiografier osv.

Det ser heller ikke bedre ud med sekundærlitteraturen. I 1937 udkom Gustaf Lindbergs grundige afhandling om kirkeåret, *Kyrkans heliga år. En historisk-principiell undersökning med särskild hänsyn till det svenska kyrkoåret*. Forfatteren skriver om Lindbergs bog: »Två tredjedelar av boken ägnas ... förhållandena under senantiken och medeltiden ... Det svenska kyrkoårets utveckling under reformationstiden avhandlar han på ett trettiotal sidor. Då står de svenska reformatörernas inställning till kyrkoåret i fokus för framställningen. Redogörelsen för utvecklingen under 1600- och 1700-talen är mera kortfattad. Debatter, förslag och beslut rörande inskränkningar i helgdagsfirandet under dessa sekel behandlas på ett fåtal sidor« (s. 9f.). Den del af Lindbergs arbejde, der behandler Sverige i tiden fra ca. 1500 til 1800, fylder siderne 291-525 og er dermed omtrent lige så omfattende som Malmstedts fremstilling. Det viser sig også, at Malmstedts arbejde for store deles vedkommende er afhængigt af Lindberg.

I et kapitel sammenligner Malmstedt den svenske udvikling med den europæiske (s. 155-162). Her hviler fremstillingen på få og forældede værker. Den seneste tyske titel er f.eks. fra 1939, to år efter Lindbergs afhandling. Selv hvis det var meningen at begrænse sig til *Stand der Forschung* ved 2. Verdenskrigs udbrud, mangler der i det mindste P. Graffs *Geschichte der Auflösung der alten gottesdienstlichen Formen in der evangelischen Kirche Deutschlands* (2 bd., Göttingen 1937-

39, repr. 1994). Dette er så meget mere forbavsende, som forfatteren roser sig selv meget for at være den første til at se »helligdagsreduktionen« i europæisk sammenhæng. Det er principielt tvivlsomt, om Malmstedts sammenligning med England eller Frankrig kan oplyse noget om, hvorvidt den svenske udvikling var progressiv eller konservativ, når de svenske lutheranere i den behandlede periode plejede at sammenligne sig med deres *trosvänster* i Tyskland. Alt tyder snarere på, at Sverige i antallet af helligdage fulgte det lutherske gennemsnit, mens Danmark var en ret radikal undtagelse. Der mangler desuden en sammenligning af modstanden mod afskaffelsen af helligdage med den samtidige modstand fra lægfolket mod neologiske salmebøger og kirkeritualer i andre lutherske lande. Man savner også en diskussion af den sene svenske omstilling til den gregorianske kalender i 1753, hvor alle mærkedage blev rykket frem med tolv dage. Nu fejrede man f.eks. vintersolhvervet to gange: på den gamle dag (Lucia) og på den nye (jul).

Det viser sig således, at afhandlingen – der i øvrigt trætter læseren med mange gentagelser – gengiver den historiske udvikling af helligdagene forkert og overser kirkeårets dynamik. Den udelader vigtige dele af sekundærlitteraturen og ignorerer mange mulige kilder. Nærværende anmelder ser derfor ingen anledning til at diskutere forfatterens teser om de årsager, der skulle have ledt til »helligdagsreduktionen« eller til modstand imod den.

Jürgen Beyer

Åsa Karlsson: *Den jämlike undersåten. Karl XII:s förmögenhetsbeskattning 1713*. (Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Historica Upsaliensia, 175). (Uppsala, 1994). 283 s., 188 SEK.

I 1712 udstedte den svenske kong Karl 12., der da – efter nederlaget ved Poltava i 1709 – opholdt sig i Bender i Tyrkiet, en forordning (med virkning fra 1713) om ny skatteudskrivning i Sverige til at finansiere fortsat krigsførelse. Heri var der i sig selv intet nyt og revolutionerende. Nye og revolutionerende var derimod de principper for udskrivningen og den forudgående ligning, som forordningen opererede med. Der var nemlig tale om en *förmögenhets-skat*, hvilket både betyder formueskat og skat efter evne. Princippet var, at alle, der havde formue (både løs og fast ejendom), skulle beskattes med samme procent, uanset hvilken stand de tilhørte. Det gjaldt også adelen. Dette var et radikalt brud på hidtidig praksis, der var kendetegnet ved standsprivilegier og særskilt lovgivning for hver stand. Nu var alle undersåtter uanset stand stillet lige for skatteloven. Motivet var selvfølgelig at skaffe flest mulige midler til veje, men også ønsket om at skåne de svageste for derved at forebygge bondeoprør samt at undgå at ødelægge velstandskilder som handel og manufakturer spillede en rolle.

Denne ligestillethed undersåtterne imellem gjorde sig også gældende med hensyn til skatteligningen. Denne skulle foregå ved distriktsvise møder, hvor alle beboere, både adelsmænd og husmænd, skulle møde op og offentligt selvangive deres formue. Og ved disse møder skulle statslige embedsmænd vel at mærke ikke medvirke.

Denne kontributionsforordning af 1713 er emnet for Uppsala-historikeren Åsa Karlssons doktorafhandling.

Indledningsvis sættes emnet i relation til svensk og international forskning i absolutisme og skattehistorie. Dernæst gennemgås baggrunden for forordningen fra flere sider. Der bliver gjort rede for Karl 12. og forholdene i hans feltkancelli i Bender og forholdet til rådet